ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1931 – Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր – թիւ 9–10

էջ

Թոր. — Հայ Մշակոյթը – Ոսկեղէն դարուն հոգին – Եփեսոսի Ս. ժողովը . . 385

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

Ամատունի Հ. Կարապետ. — Եփեսական դաւանութեան աստուածաբանական ցուցադրութիւնը 387

Փէշիկեան Հ. Եղիա. — Եփեսոսի Ս. ժողովը և Հայ Եկեղեցին 412

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Քիւրտեան Յ. — Վիշապը Հայկական գորգերուն մէջ 417

Սաֆրաստեան Արշակ. — Հայ ցեղի ծագման խնդիրը 426

Նահապետեան Հ. Գ. — Քրիստոնէական ճարտարապետութիւն (պատմական հետազօտութիւններ) 434

ԳՐԱԿԱՆ (Սրբազան)

Եր. Տէր Կոմիտաս Քէշ. — Տաղ ի Ս. Աստուածածին 409

*** Տաղ Ս. Աստուածածնին (Յորդորակս քաղցր և անոյշ) 410

Գրիգորիս Աղթամարցի. — Տաղ առ Ս. Աստուածածին 411

Փէշիկեան Հ. Եղիա. — Տիրամայր . . 411

ԳՐԱԿԱՆ (Աշխարհիկ)

Երեմեան Հ. Ս. — Դանիէլ Վարուժան. 442

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Երեմեան Հ. Ս. — Վահրամ Սօֆեան – Մալխաս 448

Կիւրեղեան Քրոֆ. Լ. — Երկհազարամեակ մը (Վարպետն ու Աշկերտը) . . 456

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

Թոր. — Գերպ. Աւետիս Արփիարեան արքեպիսկոպոս ընտրուած Կաթողիկոս – Պատրիարք՝ Կաթողիկէ Հայոց 454

SOMMAIRE

1931 – Septembre Octobre – numéro 9–10

p.

Réd. — La culture arménienne - L'esprit du siècle d'or - Le Concile d'Ephèse. 385

THEOLOGIE

Amadouni P. Garabed. — Exposition du dogme du Concile d'Ephèse . . . 387

Paitchikian P. Elie. — Le Concile d'Ephèse et l'Eglise Arménienne . . 412

PHILOLOGIE

Kurdian H. — Le Dragon dans les tapis arméniens 417

Safrastian A. — Recherche de l'origine de la nation arménienne . . 426

Nahabédian P. G. — L'architecture des églises (recherche historique) . . 434

LITTERATURE SACRÉE

Le bienheureux Der Gomidas. — A la Mère de Dieu 409

*** A la Mère de Dieu . . . 410

Krikoris Aghtamartzi. — A la Mère de Dieu 411

Paitchikian P. Elie. — A la Mère de Dieu (póesie) 411

LITTERATURE PROFANE

Erémian P. S. — Daniel Varoujan . 442

RECENSION

Erémian P. S. — Vahram Sofian – Malkhas 448

Gurékian Prof. L. — Virgile (pour le bimillénaire) 456

ECHOS d'ARMENIE

Réd. — Mgr. A. Arpiarian élu Patriarche (Catholicos) des arméniens catholiques 454

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Խմբագրութիւնս կը խնդրէ այն բաժանորդներէն, որոնք ցարդ յետնեալ հաշիւներ ունին, փութացնելու անոնց կարգադրութիւնը։

digitised by A.R.A.R.@

1843-1931 Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր Թիւ 9 – 10

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ – ԳՐԱԿԱՆ – ԳԻՏԱԿԱՆ – ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՁԹ. ՌՕՁ-ՌՕՁԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿ Ս. ՂԱԶԱՐ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ – ՈՍԿԵՂԷՆ ԴԱՐՈՒՆ ՀՈԳԻՆ

ԵՓԵՍՈՍԻ Ս. ԺՈՂՈՎԸ

Մեր տարեկան տօներուն մէջ ամէնէն ինքնատիպը, ամէնէն ազգայինն ու հրաշափառը՝ *թարգմանչացն* է. Հայ Գրի տօն, Հայ քաղաքակրթութեան պանծացում, Հայ Ցեղի յաւերժացման գիւտ, Հայ Եկեղեցւոյ սրբակերտութիւնը՝ լեզուական, ցեղային եւ հարազատ յղացումներու ըզմայլելի կառուցումներով, որոնց համար իսկ մեզի այնքան սիրելի եւ սրբազան է։

Անոր մէջ կ'աստուածանայ մեր Ցեղին ստեղծագործ ու կազմակերպիչ ոգին, Մեսրոպի ու Սահակի պաշտելի զոյգ տիպարներուն մէջ մարմնացած։

Մին՝ իր Ցեղին անմահութիւնը կը վճռէ՝ հանճարի մէկ թափովը Հայ Գիրն ստեղծելով։ Ու Մեսրոպ կը պաշտուի Հայութենէն՝ պաշտամունքով մը որ կը նսեմացնէ հրաշին Վահագնի ծիրանին ու արեգակները. Հայ Հանճարի յաղթանակն է՝ Հայ Ուժին վրայ։

Սահակի տաղանդը գիտէ կերտել Լոյսի եւ Գիտութեան ճեմարանը ուր կը ծուլուի հայ սերունդը. ուր կը դիզէ Ցոյն եւ Ասորի սրբազան գրականութեան անքաւ գանձերը։

Հայաստան երբեք այդքան հարուստ, այդքան երջանիկ չէր եղած։

Հայութիւնն ամբողջ երախտապարտ՝ կը խոնարհի Սահակի ազնուական մեծութեան առջեւ, որ իր մէջ կը բիւրեղացնէ հելլէն մտքի շնորհն ու կշռոյթը, եւ արեւելեան ցեղերու յղացումին թռիչը երանգաւոր։

Ստեղծագործութիւն, հաւաքոյթ, յղացում՝ փայլակօրէն կ'իրագործուին, ու անմահութեամբ կը պակուին։ Երեւոյթ՝ նորօրինակ եւ սքանչելի զոր հայութիւնը հրաշագործեց. տեսան Ցոյն եւ Ասորին, երանի տուին հայ աշխարհին։ Եւ խորհիլ թէ Ցոյն ու Լատին հակայ ազգեր հնգեակ եւ աւելի դարերու պատրաստութեամբ եւ աշխատանքով էր միայն որ վերելակեցին մինչեւ իրենց Ոսկի դարերու բարձունքը։

Եւ եթէ դարեր, ազգեր ու պատահարներ մեր մշակոյթին դէմ մաքառին, ատով սակայն ո՛չ կ'ընկրկի եւ ոչ կը լքանի մեր ցեղը։ Ամէնէն մթին դարերու ծոցէն իսկ լոյսի շառայլներ պիտի ցուցնենք, ինչպէս հինաւուրց Գողթնի քնարին նրբարուեստ

թրթռումներէն, մինչեւ Խորենացւոյն դիւցազներգութիւնը, Եղիշէի քնարականը, Նարեկը, Բուչակը, իր Վերածնողի շունչին մէջ Մխիթար ու իր հետեւորդ փառքերու շրջանը։

Այսքան մեծութեան ու փառքի գիտակից՝ ինչպէս երբեմն Պարսիկ եւ Հռոմ ճնշումներուն՝ այսպէս հայը կ'ընդվզի ամէն ուժի դէմ որ կը յանդգնի կապտել իր ազատութիւնն ու փառքերը, եղծանել իր սրբութիւնները։ Եկեղեցին՝ սիւն եւ հաստատութիւն ճշմարտութեան՝ սրբացուցած է Հայրենիքը, լեզուն ու ծէսը՝ դատապարտելով միշտ ամէն զեղծարար ու չքաւոր միտք որ մեր Հարց ատուածադիր սահմանները կը փոփոխէ։

Եւ ընդդէմ հեթանոս ձգտումին՝ որ կը ծառանայ իր հին ու ժանգոտած զէնքով մեր հայրերու կրօնքն ու քաղաքակրթութիւնը տապալելու, Մեսրոպի ու Սահակի տիպարները կը վերակենդանանան, իր փառքերով կը փայլատակէ Ոսկի Դարը։ կը պաշտուի գեղեցիկը լեզուին, ճշմարիտը կրօնքին ու ատուածայինը պատգամներուն։ Ատուածաշունչը լոկ – թողունք բոլոր Ս. Հայրերու անբաւ շտեմարանը – անմրցելի կոթողը կը կազմէ եւ իբրեւ հայացում՝ իր գեղեցկագիտութեան տեսակէտով կը զարմացնէ ամէն ազգ։ Մատենագրութիւն մը որ արուեստի նրբութիւններով տաճարներու եւ մագաղաթներու վրայ դեռ կենդանի՝ ամբողջապէս կրօնք եւ հաւատք կը բուրէ, ծնող է եւ մայր մեր քաղաքակրթութեան, որ գիտէ միանգամայն սրբագործել ինչ որ հնութեան տուրքն է։

Ու մենք մեր տարաբախտ ճամբուն վրայ կը փարինք մեր Հայրերու գրերուն զոր Վարդանի ու Եղիշէի եւ նմաններուն սուրբ բերանները են հեգեր առաջին անգամ ու սրբագործեր. առաջին անգամ Ատուածոյ իմաստութեան պատգամներն են որ հայացեր են անոնցմով։ Ու այսպէս մեր մշակոյթը թրծուած ու հոգիացած է կրօնքով, առանց որուն անկենդան դիակ մը կը մնայ։

Լուսաւորչի կանթեղին փայլով ու Օշականի շիրիմէն ճառագայթող հոգւով ու գրերով պէտք է գրէ ամէն հայ, այսօր եւ վաղը։

* * *

Մեր ոսկի դարուն կրօնական խորքին մէջ պատմական կոթող մը կայ. կ'արժէ որ դիտենք զայն ու զմայլինք։ Տիեզերական Եկեղեցին է որ խռոված է ի լուր հայհոյութեանց Նեստորի՝ որ զՄարիամ պարզապէս մարդածին կը դաւանի, ու այնպէս մէկ Քրիստոսը մէկ հարուածով երկուքի ճեղքելով՝ կը ջնջէ մարդեղութեան խորհուրդը ու հետեւաբար մեր փրկագործութիւնը։ Արեւելքէն ու Արեւմուտքէն ձայն տալով՝ Եփեսոսի մէջ հաւաքուած Մի, Ընդհանրական եւ Առաքելական Եկեղեցւոյ «Հրաշալի Նախահարք, միշտ յաղթողք ի մարտի... նզովեցին զՆեստոր եւ զաղանդն իւր պիղծ»։ Մարիամ՝ Ատուածածին հրաշակուած է։ ու մարտին ախոյեանը՝ Ս. Կիւրեղ։

Հոս յիշենք սեւ կէտ մը։ – Տիւշէն յանդգներ էր ջնջել Նեստորը՝ որպէս զոր Կիւրեղի քննախնդրութեան։ Կաթ. Եկեղեցին ջանդաղեցաւ դատապարտելու այդ մոլար վճիռը որ Ս. Կիւրեղէն զատ Տիրամօր փառքին ալ կը դպչէր։ Բայց ինչ զարմանք որ հայ պաշտօնական կրօնաթերթ մը, օր մը նոյն Տիւշէնը վկայ ու թարգման կը կոչէր Կաթ. դաւանանքին։ Ուրիշ օր մ'ալ նոյն սեւ վճիռ մը կար թէ Եկեղեցին ընդհանրական = կաթողիկէ ըլլալէ դադրած է Դ-Ե դարէն։

Բայց այս չէ Եփեսական Հարց հաւատքը, որոնց համախմբումին, պատգամներուն եւ նզովքներուն մէջ բացորոշ է դաւանութիւնը ի «Մի միայն Ընդհանրական եւ Առաքելական Եկեղեցի»ն, անպակասելի՝ Քրիստոսի անսուտ խօսքով։

Այդ ժողովը միայն, որուն 1500ամեակը կը տօնենք, պիտի սրվեցնէ Քրիստոսի Եկեղեցւոյն միութիւնն ու կազմը, եւ հետու պահէ Լուսաւորչի հաւատքը *համաժողովներէ*, որոնց մէջ ատուածայինը կը պակսի։

Խորէն.

ԵՓԵՍԱԿԱՆ ԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԳՐՈՑ, ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅՐԱԽՕՍՈՒԹԵԱՆ

ԱՂԲԻՒՐՆԵՐՈՒ ԼՈՅՍԻՆ ՏԱԿ

Տարւոյս ցայտուն դարագլուխներէն է ԵՓԵՍՈՍԻ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆԸ, *զոր փառահեղ հանդէսներ, գիտական կաճառներ և համագումարներ պայծառացուցին։*

Տասնեւհինգ դարեր առաջ գումարուած այս ժողովը, շնորհիւ վստահելի ծաւալուն պատմական յիշատակարաններու՝ որոնք մեզի հասած են, դեռ այսօր իսկ ամենամեծ շահեկանութիւն ունի։

Դաւանաբանական ըմբռնումի բարձր զարգացման հետ՝ Եկեղեցւոյ Նուիրապետական կուռ կազմակերպութիւն մը և համաձայլ անձուկ միութիւնը՝ ոգին և նը-կարագիրն է անոր։

Լաւ է համայնապատկերի մը մէջ նը-կատել անոր նախապատրաստութիւնը, յետոյ զլիաւոր գործիչները, և հուսկ դաւանաբանական եզրակացութիւնը։

ՆԵՍՏՈՐԻ ՌԱՀՎԻՐԱՆԵՐԸ ԱՊՈՂԻՆԱՐ

Ապողինար՝ Նիկիական դաւանութիւնը Արիոսի դէմ ջատագովելու բուռն թափէն, այսինքն Հօր Ատուծոյ ծոցածին Բանին ատուածութիւնը Քրիստոսի մէջ, մերին ատուածութիւնը Քրիստոսի մէջ, մերժեց Քրիստոսի մարդկային հոգին, որով կ'ունենար Ատուած՝ սոսկ մարմին եղած։ Բանական հոգւոյն բացակայութեամբ միայն հնարաւոր կը համարէր նա անթերի և անմեղանչական դաւանիլ զՔրիստոս։

Այս մոլորութիւնը 377ին Հռոմի ժողովը՝ Ս. Դամասոսի հայրապետութեան օրով, յետոյ յաջորդաբար 378ին, 379ին Աղեքսանդրիոյ և Անտիոքի սինհոդները, և հուսկ 381ին՝ Կ. Պոլսի տիեզերական Բ ժողովը՝ դատապարտեցին։ Ժողովներուն ձայնակցեցան ժամանակակից թէ Արեւելեան և թէ Արեւմտեան Ս. Հայրերը։

ԴԻՈԴՈՐ ՏԱՐՍՈՆԱՑԻ

Անոնցմէ էր որ անտիոքեան դպրոցէն Ապողինարի դէմ պայքարելով՝ ընդդիմակ սըխալի մէջ գայթեցին։ Դիոդորոս շուրջ 330ին ծնած, 378ին Տարսոնի եպիսկոպոս օծուեցաւ։ Հիմնադիր՝ ողբասանդրեան այլաբանական դպրոցին մրցակից Անտիոքի վարդապետական դպրոցին, որով տառական մեկնիչ մնալով հանդերձ՝ պատկերաւոր, խորհրդանշական ու մարգարէական հատուածներու՝ իսկական իմաստը, ու դէպքերէն՝ բարոյական խրատներ կը հանէր։ Իրեւ ուսուցիչ Ոսկեբերանի ու Թէոդոր Մոպսուէստացւոյն՝ հոյակապ մեկնիչներ կերտեց անոնց մէջ, բայց և միանգամայն իր քրիստոսաբանական տեսութիւններով ճամբայ հորդեց վերջինիս, և աւելի անոր աշակերտին՝ Նեստորի քրիստոսաբանութեան։

Դիոդորի կարծիքով Բանը՝ Ատուծոյ Որդին, առաւ ու միացուց իրեն Դաւթի Որդին, այնպէս որ ոչ Բանը իսկապէս ու ճշմարտապէս Դաւթի ցեղակից ու Մարիամու որդի կարելի է կոչել, ոչ ալ Մարիամու որդին՝ Ատուծոյ որդի, բայց եթէ բառերուն լայն և անյատուկ առումով միայն և որդեգրական շնորհաց միջոցով։

Ահա դարձուածք մը նոր, խորք ու խոտոր Ս. Գրքէն, և որ Քրիստոսաբա-

digitised by A.R.A.R.@